

**תלמידים עם לקויות למידה והפרעות קשב
ורכוז בתיכון – אתגרים ואפשרויות**

**ד"ר ארז מילר, פסיכולוג חינוכי
ראש החוג לחינוך מיוחד
המכללה האקדמית לחינוך אחוה**

theemman@gmail.com

www.drerez.com

www.facebook.com/drerez

1.4.12

מתוך דוח ועדת מרגלית, 2000

"הקצאת המשאבים לתלמידים עם צרכים מיוחדים
המשולבים בחטיבת הביניים הייתה קטנה יחסית לבתי
הספר היסודיים, ולא מספיקה.

בחטיבה העליונה כמעט ולא ניתנים שירותים לתלמידים
עם צרכים חינוכיים מיוחדים.

הוועדה מדגישה כי בתקופה הקריטית ביותר בחיי הילד,
העומד לעזוב את מערכת החינוך וזקוק לתוכניות
מוגברות להכנה ליציאה מבית הספר (transition)
לצבא, ולעבודה, לא הוקצו משאבים לסיוע לתלמידים
המשולבים בבתי הספר הרגילים.

מתוך דוח ועדת מרגלית, 2000

הוועדה קובעת כי יש לפעול בצורה מוגברת לקידום הנגישות לשירותי איבחון וטיפול. יש להקצות משאבים על מנת לפתח הליכי איבחון, ותמיכה המותאמת לשוני בסגנון הלימודים, ולהעלות את סיכוי התלמידים להצליח בבחינות בגרות.

יש לפתח תוכניות להכשרה לקראת היציאה מבית הספר, כדי לממש את מטרתו של החוק, ולאפשר את שילובו של היחיד עם הצרכים המיוחדים בחברה והכנה לחיי עבודה".

אפיוני גיל ההתבגרות

- **תקופה זו** מאופיינת, בין השאר, בפערים תיפקודיים, בהקצנות ביכולות ובתובנות, ובהתפתחויות משמעותיות בתחום הפיזיולוגי, הרגשי והפסיכולוגי. הגדרת משב תקופת ההתבגרות - אינה ברורה ומשתנה מתרבות לתרבות.

חוויות הגדילה וההתפתחות של מתבגרים עם לקויות למידה

- מתבגרים לקויי למידה חוו קשיים ואתגרים בילדותם, בתהליכי הבשילה וההתפתחות, ברכישת לפחות חלק מהמיומנויות, ובהסתגלות למסגרות ולקבוצות שונות.
- תהליך ההתבגרות של לקויי-למידה מתמשך לעיתים יותר זמן, לעומת תהליך ההתבגרות שעוברים תלמידים בני-גילם.
- איפיונים ייחודיים הקשורים ללקויות הלמידה יכולים להופיע ולהשפיע במהלך גיל ההתבגרות, עם קשיי מעבר והסתגלות מוקדמים ומוכרים וגם חדשים.
- הפערים בתיפקוד מקצינים את הקשיים: מתבגר עם לקות-למידה יכול להיראות בוגר וילדותי בעת ובעונה אחת, שטחי ומעמיק כאחת בשיקול הדעת ובשיפוט, רגיש ואמפאטי מחד גיסא ומרוחק ואפאטי. מאידך גיסא.

חוויות הגדילה וההתפתחות של מתבגרים עם לקויות למידה

- התובנות מעולם הפסיכולוגיה הרגילה אינן מתאימות לאבחנה, כאשר מדובר במתבגר לקוי-למידה : ליקויי למידה אשר גורמים לקשיי תיפקוד מחייבים התייחסות שונה (בהשוואה לקשיי תיפקוד שמקורם יכולת שכלית נמוכה או קשיים רגשיים).

אבחנה המשלבת הן את הליקוי והן את התגובה (רגשית או התנהגותית) על הליקוי, עלולה להיות מוטעית, לספק הסברים מטעים ובעקבות זאת להפנות לטיפולים שאינם מתאימים.

מהי "התבגרות מיוחדת"?

- שינויים הורמונליים, תנודות ופגיעה בדימוי העצמי, צורך למרוד בצד תלות בהורים מעבר למצופה בגילם, והתחבטות בשאלות פילוסופיות וקיומיות – אלה הם רק אחדים מהמרכיבים בתהליך ההתבגרות שתלמידים אלו חווים.
- חלק מהם חווים שלב זה בעוצמה רבה יותר מאשר אצל אחרים.
- במקרים לא מעטים שינויים אלה מציבים בפני המתבגרים הללו קשיים ניכרים, משום שהם מתווספים להתמודדות היומיומית והתמידית שלהם עם הלקות.

מהי "התבגרות מיוחדת"?

- גיל ההתבגרות מתחיל כיום בשלב מוקדם יותר מאשר בעבר, אולם אצל ילד עם בעיות קשב וריכוז יכולים להופיע סימנים של מתבגר גם בשלב מוקדם עוד יותר, בשל הקושי שלו בוויסות רגשות (למשל, בגיל הגן?).

מהי התבגרות מיוחדת עם ADHD?

- אימפולסיביות בולטת, בטווח קשב קצר ובסף תסכול נמוך.
- קושי להמתין לתור, לשתף אחרים או לעכב תגובות, עלול להיחשב בעיני הסביבה כחוצפן.
- חיכוכים רבים עם בני גילו, כמו גם לנטייה להסתבך במריבות ובקטטות ובמקרים קיצוניים אף לדחייה חברתית.
- חויית הקושי החברתי והמיעוט באינטראקציות חברתיות חיוביות עלולים לגרום אצל המתבגר עם ADHD לתחושת ערך עצמי נמוך ואף לדיכאון וחרדה.

מהי "התבגרות מיוחדת"?

• מתבגרים עם ADD מאופיינים בנטייה להסתגרות ולהימנעות מקשר עם הורים וחברים.

• שיבושים בשעון הביולוגי ובתהליכי יקיצה ושינה

• קשיים בניהול זמן ובארגון סדר היום

• קושי במעברים מהבית לבית הספר

• מוסחות

• קשיים במיקוד ובפיצול הקשב

• פגיעה במערכות הזיכרון ובשליטה העצמית.

חיפוש התחפושית המתאימה

- המסע לגיבוש זהות עצמית בא לידי ביטוי בעוצמה רבה בייחוד בקרב מתבגרים בעלי קשיי קשב וריכוז.
- הופעתו החיצונית והתנהגותו הגלויה הן מסע תחפושיות ממושך, כשכל תחפושית כזו מאפשרת לו להתנסות בהיבט נוסף בזהותו.
- באמצעות תחפושיות אלו, המתבגרים יכולים לתרגל תפקידים חברתיים תוך בדיקת תגובות הסביבה.
- מתבגרים עם לקות למידה או קשיי קשב וריכוז נוטים להיות מוקצנים ומוחצנים ומעדיפים להיצמד ל'תחפושית' מזעזעת בעוצמתה, המשרתת אותם כמנגנון להסתרת קשיים אישיים.

ברихה מהכאב ומהקושי

- חוויית הפער בין ההישגים הלימודיים והחברתיים שהמתבגרים שואפים אליהם לבין הישגיהם בפועל מעצימה את הקשיים.
- בעיית הוויסות אצל מתבגרים עם ADHD מובילה לכך שמה ששולט בהתנהגותם ובבחירותיהם הוא הדחף המיידי, ולא ביקורת המציאות.
- קשיים בתחום החברתי עלולים לדחוף להשתייכות לחבורת מורדים סוערים, והימצאותם יחד מסכנת אותם עוד יותר.

ברихה מהכאב ומהקושי

- סיכון: בריחה מהכאב אל סביבות המספקות ריגושים בעוצמה אדירה, וכך גם לשימוש בחומרים מרגיעים זמנית, כמו אלכוהול וסמים, הממתנים את הכאב הנלווה ללקות.
- התנהגויות פרועות ואנטי חברתיות הן ביטוי לתחושת אי השליטה של המתבגר, במטרה להשיג לכאורה 'שליטה במצב'.

גורמי סיכון נוספים

- התמכרות לסמים ולאלכוהול
- עבריינות
- הריון בגיל הנעורים

ממחקר שנעשה בארץ (גבעון וכהן, 2007)

- נבחנו התהליכים הרגשיים והקוגניטיביים שחווים מתבגרים עם לקויות למידה בהתמודדות עם לימודים מורכבים, דרישות רבות ועם בחינות הבגרות.
- במהלך שלוש שנות המחקר, רואיינו 20 תלמידים עם לקויות למידה שונות, מילוליות ולא מילוליות, ראיונות עומק חצי מובנים בשלוש תקופות: בכיתות י', י"א וי"ב.
- **ממצאים:** סגנונות התמודדות שונים – נמנע, מתמרד, משלים ונחוש.
- סגנונות ההתמודדות יכולים לאפיין את התלמיד או את השלב בתהליך קבלת הלקות שבו הוא נמצא.

ממחקר שנעשה בארץ (גבעון וכהן, 2007)

- תלמיד שמשלים עם הלכות ולומד לקבלה כחלק מתפיסתו העצמית, יוכל להתמודד אתה בסגנון נחוש.
- איתור השלב בו נמצא התלמיד יעזור לשיפור סגנון ההתמודדות.
- מהמחקר עולה הצורך ב:
 - **איתור מוקדם ומדויק** כבר בראשית הדרך
 - **בהכנת תוכנית רגשית לתמיכה** בתלמידים אלה.

איך מתמודדים?

- התייחסות המתבגר וגורמים מקצועיים וסביבתיים לליקויי-הלמידה שלו משמעותית ביותר, ודרושה לשם הגדרת הקשיים, לשם פירוט השלכות הקשיים ולהצבת תכניות התמודדות.

לא פשוט... אבל יש תקווה

- טיפולים מתאימים, רגשיים-התנהגותיים, חינוכיים ותרופתיים, בעיקר אם החלו לפני גיל ההתבגרות – מפחיתים מאוד את כל הסיכונים שאזכרו.

התאמות בבחינות

- שינויים בתנאי ההיבחנות הנהוגים.
- מאפשרות לתלמידים עם ליקויי הלמידה לעקוף את תחומי הקושי ולתת ביטוי הולם לידע שרכשו - ללא המגבלות הנובעות מהלקות.
- אופי ההתאמה נקבע על פי הקשיים הספציפיים שאובחנו אצל התלמיד.
- חשוב שההתאמות יינתנו בבחינות קודמות לבחינת הבגרות כדי לאפשר תרגול, אימון והערכה.
- ניתנות בהתאם לסוג וחומרת הלקות, והן מחולקות לשלוש רמות. על סמך אבחון דידקטי ניתן להמליץ על **התאמות מרמה 1 ו-2** ועל סמך אבחון משולב (דידקטי+פסיכולוגי) ניתן להמליץ על **התאמות מרמה 1, 2 ו-3**.

מעורבות המתבגר בתכנית החינוכית הייחודית (תח"י)

- בהנחה שהוא מקבל תמיכה כזו או אחרת באופן מסודר ועקבי, חשוב לערב את המתבגר בבניית התכנית ובסדרי העדיפויות שלה.
- בין השאר, כדי ללמוד לקחת אחריות על ההתמודדות עם האתגרים שניצבים בפניו.
- כדאי לעיין [במאמר מצוין ופרקטי](#) בעניין זה.

ההתערבות החינוכית והטיפולית כרוכה ברצף פעולות

א. איגום משאבי בית הספר אשר נועדו לסייע לתלמידים מתקשים והקצאתם על פי תוצאות המיפויים שנערכו בשלב האיתור.

ב. הכשרה של כל צוות המורים להוראה בכיתות הטרוגניות ולהפעלת התערבויות דידקטיות בהתאמה לצורכי תלמידים לקויי למידה בתוך הכיתה.

ג. הפעלה של איש מקצוע מיומן שהוכשר בליקויי למידה שיסייע לצוות לשכלל את יכולתם לאתר תלמידים מתקשים ולאמץ דרכים וגישות לתן מענה הולם לליקויי למידה.

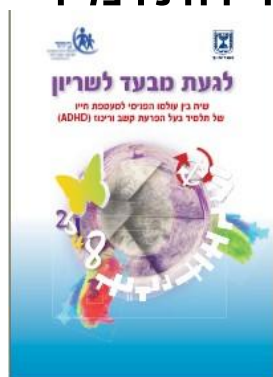
ד. הפעלה של התערבויות פסיכו-חינוכיות על מנת לשקם את התנהגויות הלמידה ותפקודים רגשיים וחברתיים.

תכנית אל"ה של משרד החינוך

- מיועדת לאיתור, מיפוי וטיפול בתלמידים מתקשים וליקויי למידה.
- מבוססת על תהליכי איתור ומיפוי תלמידים מתקשים ובניית תכנית התערבות המבוססת על ממצאי האיתור.
- תהליכי האיתור נערכים באמצעות כלי אבחון מקצועי "מבדק מיכ"ל" שעבר תיקוף ומהימנות ומבוסס על נורמות ארציות.
- מבדק האיתור מועבר בתחילת השנה בקרב כל תלמידי שכבת כיתות ז' עם כניסתם לחטיבת הביניים, ומשמש למיפוי כישורי הלמידה של תלמידים, בכלל, ולאיתור מוקדם של תלמידים מתקשים ובכלל זה תלמידים עם ליקויי למידה.
- על בסיס הממצאים בונה צוות רב מקצועי של בית הספר תהליכי התערבות המותאמים לקשיים הייחודיים של כל תלמיד.

לגעת מבעד לשריון

- התוכנית, הנקראת "לגעת מבעד לשריון", מיושמת כיום בכמה בתי ספר בארץ, ובמסגרתה מועברות למורים השתלמויות העוסקות בהבנת הלקות ומקור ההתנהגות (שאינם בשליטת הילד).
- למורים מוקנים כלים בתקשורת ובבניית תוכנית למידה ועבודה מעשית המתאימה לילד, וישנו דגש על העמקת הקשר שלהם גם עם ההורים.
- להורי התלמידים מאפשרת התוכנית להשתתף בקבוצת הדרכה, כשהמטרה היא הכוונה מקדמת של התלמיד והתנהלות נכונה בחיי היומיום.

מה עוד אפשר לעשות?

למתבגרים (וכמובן לילדים ולבוגרים) בעלי ליקויי למידה יש קשיים שאינם ייחודיים ללמידה אקדמית.

התייחסות ריאליסטית בהגדרה, בפירוש-מצבים, במסירת מידע ובבדיקת ההבנה, מאפשרת, במקרים רבים, את ההפנמה, הלמידה וההתקדמות גם בתחומי תיפקוד שאינם קשורים בלמידה אקדמית.

מה עוד אפשר לעשות?

- יש להעצים את היועצים ואת המורים, ובפנימיות – גם את המדריכים – ולהכשירם להיות המאתרים הראשוניים והתומכים רגשית ולימודית בתלמידים עם לקויות הלמידה.
- דרוש להם ידע באיתור והוראה מותאמת וכלים לליווי רגשי תומך.
- יש להתאים את הטיפול בהתאם ללקות: מילולית או לא מילולית.
- יש לדאוג שאת השירותים ייתן צוות רב-מקצועי יעיל במסגרת בית הספר.
- אסור שתמיכה זו תהיה תלויה ביכולתם הכלכלית של ההורים.

תהליכי התערבות חינוכית בשלב העל-יסודי

- מצריך פעילות של צוות בין-מקצועי אשר ישמש גם צוות פדגוגי נבחר לצורך התאמת דרכי היבחנות.
- ראייה מערכתית על מנת להבטיח ליווי הולם של התמיכה והסיוע לתלמידים לקויי למידה לאורך כל תקופת הלימודים בבית הספר העל-יסודי.
- התכנסות תקופתית כדי לבחון את מידת התקדמותם והתפתחותם של התלמידים לקויי הלמידה.
- יש לבחון את מידת היעילות של ההתאמות בדרכי ההיבחנות ואת מידת ההסתגלות של התלמיד לשימוש יעיל בהתאמות שהוקצו לו.
- יאפשר שיקולי דעת לגבי מידת הצורך בשינויים בהתאמות, ובדרכי עבודה מותאמות עם התלמיד.

- מבנה יום הלימודים בבתי הספר שבהם מתקיימת רפורמת "עוז לתמורה":
- יום הלימודים בן שמונה שעות.
- מומלץ להאריך חלק מן ההפסקות במהלך יום הלימודים העמוס כדי לאפשר לתלמידים ולמורים זמן למנוחה, לארוחות, למפגשים ולסידורים.
- במסגרת רפורמת עוז לתמורה יבוצעו הפעולות עם תלמידים ליקויי למידה במסגרת השעות הפרטניות ולא ישולמו כתגמול נפרד.

ומה עושים בתיכון האלון ביבנה?

22/03/2012

- בתיכון האלון ביבנה נחנכו השבוע פינות העבודה שהוקמו במסגרת ישום רפורמת "עוז לתמורה".

- בתיכון נחנכו חמישה חדרי לימוד חדשים.

- החדרים כוללים פינות עבודה אישיות למורים, המופרדות במחיצות גבס, ופינות ללימוד פרטני, המיועדות להוראה שלמורה מול תלמיד או קבוצה קטנה של עד חמישה תלמידים.

- פינות העבודה כוללות מחשבים לשימוש המורים.

מרכז למידה בביה"ס תיכון שליד האוניברסיטה

- גיל: מגיל 12 ועד 15
- זרם: מוכר שאינו רשמי
- מרכז הלמידה, שפועל בשעות אחה"צ, מיועד לתלמידי חט"ב מן התיכון שליד האוניברסיטה ותלמידים נוספים מחטיבות ביניים ברחבי העיר.
- התלמידים אובחנו עם ליקויי למידה.
- מטרת המרכז הן: להקנות לתלמידים את הכלים המתאימים להתמודדות עם הליקוי הספציפי, ולמנוע תהליכי נסיגה בקרב תלמידים עם יכולת קוגניטיבית תקינה.
- המקצועות הנלמדים במרכז הם עברית, אנגלית ומתמטיקה.

ומה בהמשך? חשיבות ההכנה לקראת הגיוס

- (מתוך המאמר של ד"ר דבורה שני)
- סוגיות, חששות וספקות לקראת הגיוס לצה"ל
- דילמות ייחודיות:
 - סוגיית הדיווח על לקות הלמידה בלשכת הגיוס
 - חששות הקשורים בקשיים תפקודיים במהלך השירות הצבאי (תפקוד, הבנת הוראות, עמידה בקצב, חשש מקריאה בקול רם, מכתיבה)
 - ספקות באשר לסיכויים להצליח כחייל לאחר התנסויות קודמות של כשלונות במערכת החינוך (אפשרות הצלחה במערכת הצבאית עם ליקוי למידה, האם ניתן להתקדם ולהגיע להישגים, יחס הצבא ועוד).
- האם המערכת בתיכון מתאימה את ההכנה לגיוס לצרכים הייחודיים של מתבגרים עם לקויות למידה?

ניכון מרום-אודות

...תלמידים.

הצלחת להדהים את כולם.

העמותה שוקדת כל העת על פניה לגופים עסקיים ולקרנות בארץ ובחו"ל במטרה לגייס מלגות ולהקטין עלויות.

ליזם מונה המוסד כ- 60 תלמידים ומורכב משש כיתות אם.

הלימודים מתק"מים בקבוצות לימוד קטנות.

מתקיימים חמישה ימים בשבוע בין השעות 09:00-15:00 במסגרת כיתתית קטנה.

כית הספר וצוות המורים המסור קשוב לצרכי התלמידים ושואף להעניק לכל אחד מהם את הבסיס ליכולת למידה עצמאית ופיתוח חשיבה מקורית. צוות ב"ה סמוך כ-20 מורים ומורות בעלי תואר אקדמי בתחום ההיגיון וניסיון בעבודה עם אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים, יוצעת חינוכית בעלת דיוק מקצועי. אקדמי, מעשי ועדני וכן סטודנטיות לחינוך מיוחד, ממוסדות אקדמיים מובילים.

העקרונות עליהם מושתת ביה"ס :

- כיתות קטנות, על 12 תלמידים, המחולקות על פי רמת למידה לא גבוהה.
שיעורים נדימים, המתיימרים את המצוי דרכי ההוראה והתרגול לצרכיו של כל תלמיד ותלמידה.
הקניית אסטרטגיות לימודיות למידה.
שיעורים פרטים במקצועות השונים בהתאם לצרכיו של כל תלמיד.
תכנת חומרי הלימוד על ידי צוות בית הספר בהתאם לצרכים ולסגנונות הלמידה השונים של התלמידים.
תקשורת וכבוד הדדי בין התלמידים לבין עצמם ובין התלמידים למורים. שיתופיות ברגשות, מחשבות, תהליכים ודרכי התמודדות.
עבודה אישית וקבוצתית של יעוצת בית הספר תוך דגש על התמודדות ושיתוף בהצלחה ובקושי.
בית הספר עורך השתלמויות פרמיות וחיצוניות למורים בסוג רצף.
שמירה על חופשות לימודים המקבילות למערכת החינוך.
למידה בבית הספר עד יום הגברות.
התבסס על ביטחון עצמי, תמיכה, רגישות, סובלנות, חסד, אחריות, תחומים לימודיים, תחומים חיצוניים, תחומים חיצוניים.

ת"ס תרנ"ו
יבן מרס-אודות
בר המנהלת
זון ואני מאמין
זות בית הספר
קנן משמעת
ערכת שעות
גרזיות
שימת ספרי לימוד וציוד
חופשות
חזרי מס
ישיורים מומלצים
סע פולין
דשות ועדכונים
חזון
מלצות
סינומטרי
לריה
צעות לימוד

מקורות נוספים

- סרטון תיכון מרום:

<http://www.youtube.com/watch?v=psJ6agLHLVs>

- פורטל עוגן

<http://ogen.cet.ac.il/students/>

ומה יהיה ה"אני מאמין" שלך כמחנך או
כמדריך?

